सर्वोत्कृष्ठ संस्थेसाठी कॉमनवेल्थ ऑफ लर्निंगच्या आंतरराष्ट्रीय गुणवत्ता पुरस्काराने दोन वेळा सन्मानित,
मनुष्यबळ विकास मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे 'स्वच्छ कॅम्पस रँकिंग २०१९' मानांकन प्राप्त

ज्ञानगंगा घरोघरी

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ

(नॅक मानांकित 'अ' श्रेणी)

'ज्ञानगंगोत्री', गोवर्धन, गंगापूर धरणाजवळ, नाशिक - ४२२२२२

स्कूल ऑफ डिजिटल एज्युकेशन

परसबाग प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C204)

माहितीपुस्तिका

शैक्षणिक वर्ष : २०२५-२६ (सत्र : जून २०२५)

विद्यापीठ गीत

एक प्रतिज्ञा असे आमुची ज्ञानाची साधना ।

चिरंतन ज्ञानाची साधना ।

ज्ञान हेच संजीवन साऱ्या जगताच्या जीवना ।। धृ ।।

ज्योत जागवू सुजाणतेची सकलांच्या अंतरी ।

तीच निवारील पटल तमाचे प्रभात सूर्यापरी ।

ज्ञानच देऊळ, ज्ञानच दैवत, प्रगतीच्या पूजना ॥ १ ॥

नव्या युगाचा नव्या जगाचा ज्ञान धर्म आहे ।

त्यातच आमुच्या उजळ उद्याचे आश्वासन राहे ।

मुक्त करील तो परंपरेच्या बंदिघरातुन मना ॥ २ ॥

हाच मंत्र नेईल आम्हाला दिव्य भविष्याकडे ।

न्यायनितीचे पाऊल जेथे भेदाशी ना अडे ।

जे जे मंगल पावन त्याची जेथे आराधना ॥ ३ ॥

- कुसुमाग्रज

माहितीपुस्तिका निर्मिती :

इमरटस प्रो. कविता साळुंके
संचालक,
स्कूल ऑफ डिजिटल एज्युकेशन
य.च.म.मु. विद्यापीठ, नाशिक

डॉ. वसुदेव व्ही. राऊत
शैक्षणिक संयोजक
प्रा. राम ताकवले संशोधन आणि विकसन केंद्र,
य.च.म.मु. विद्यापीठ, नाशिक

© यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

द्वितीय प्रकाशन : एप्रिल २०२५
अक्षर जुळणी : डॉ. वसुदेव व्ही. राऊत
प्रकाशक : श्री. दिलीप भरड, कुलसचिव, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक - ४२२२२२

परसबाग प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम माहितीपुस्तिका

शैक्षणिक वर्ष २०२५-२६ (सत्र : जून २०२५)

अनुक्रमणिका

१. विद्यापीठ परिचय ०३

२. विद्याशाखा परिचय ०४

३. शिक्षणक्रमाविषयी माहिती ०४

४. परसबाग प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C204) ०२

५. विभागीय केंद्र ०७

६. अधिक माहितीसाठी संपर्क ०८

९. अभ्यासकेंद्र यादी ०९

विद्यापीठ परिचय :

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाची स्थापना ०१ जुलै १९८९ रोजी महाराष्ट्र शासनाच्या कायदा क्रमांक XX (1989) अन्वये झाली. हे भारतातील ५वे मुक्त विद्यापीठ आहे. ह्या विद्यापीठाची कार्यकक्षा संपूर्ण महाराष्ट्र राज्य आहे. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाला विद्यापीठ अनुदान अयोगाच्या कलम १२ (ब) अन्वये मान्यता आहे. Association of Indian Universities (AIU), Association of Commonwealth Universities (ACU), Asian Association of Open Universities (AAOU), International Council for Distance Education (ICDE), इत्यादी मान्यवर संस्थांचे सदस्यत्व विद्यापीठाला प्राप्त आहे.

"लोक विद्यापीठ" होण्याचे या विद्यापीठाचे ध्येय आहे. समाजातील ज्यांच्या पर्यंत शिक्षण पोहोचलेले नाही, त्यांच्यापर्यंत पोहचून प्रमाणपत्र ते पदव्युत्तर असे गरजेनुसार शिक्षण द्यायाचे, हा विद्यापीठाचा सातत्याने प्रयत्न आहे. य.च.म.मु.वि चे मुख्यालय नाशिक येथे आहे. या विद्यापिठाची ०८ विभागीय केंद्र आणि राज्यभरात २४०४ अध्ययनार्थी मार्गदर्शन केंद्रे कार्यरत आहेत.

महात्मा ज्योतिबा फुले, डॉ. पंजाबराव देशमुख, कर्मवीर भाऊराव पाटील, स्वामी रामानंद तीर्थ, डॉ. बाबसाहे आंबेडकर, महर्षी धोंडो केशव कर्वे तसेच शैक्षणिक परिवर्तन करणाऱ्या अनेक महान व्यक्तींची परंपरा महाराष्ट्राला लाभलेली आहे. त्यांचे महाराष्ट्राच्या शैक्षणिक परिवर्तनात महत्वाचे योगदान आहे. त्यामुळे महाराष्ट्रास मुक्त विद्यापीठाची गरज भासणे त्यास अनुसरूनच आहे. हे विद्यापीठ ०१ जुलै १९८९ रोजी शासनाच्या कायदा क्रमांक XX (1989) अन्वये स्थापन झाले व महाराष्ट्राच्या कृषी औद्योगिक विकासाला चालना दिलेल्या यशवंतराव चव्हाण यांचे नाव या विद्यापीठास देण्यात आले.

महाराष्ट्र राज्य विधी मंडळ आणि विद्यापीठ अनुदान आयोग यांनी या विद्यापीठास अनेक प्रमाणपत्र, पदविका, पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षणक्रम राबविण्यास अनुमती दिलेली आहे. हे विद्यापीठ शिक्षणक्रमाचा दर्जा उच्च राहण्यासाठी शिक्षणक्रम विकसनापासून विद्यार्थ्यांच्या मूल्यमापनापर्यंत प्रत्येक टप्प्यावर काळजी घेते. या विद्यापीठाच्या सर्व पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षणक्रमांना विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली यांची मान्यता आहे. त्यामुळे नोकरी अथवा पुढील शिक्षणासाठी अन्य विद्यापीठांकडे उपलब्ध असलेल्या शिक्षणक्रमांशी ते पूर्णपणे समकक्ष आहेत. त्या अनुषंगाने हे विद्यापीठ देशातील सर्व अन्य मान्यताप्राप्त विद्यापीठाशी समकक्ष आहे.

विद्याशाखा परिचय :

बदलत्या काळासोबत तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने शिक्षणप्रक्रिया सुलभ करण्याच्या उद्देशाने दि. ०१ ऑगस्ट २०२३ रोजी यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठात स्कूल ऑफ डिजिटल एज्युकेशन या नावीन्यपूर्ण विद्याशाखेची स्थापना झाली. सर्व स्तरांतील विद्यार्थ्यांना प्रवेशयोग्य, लवचिक आणि उच्च-गुणवत्तेचे शिक्षण प्रदान करणे, त्यांना आजच्या गतिमान जगात उत्कृष्ट बनण्यासाठी आवश्यक कौशल्ये आणि ज्ञानाने सक्षम करणे हे या विद्याशाखेचे ध्येय आहे.

ऑनलाइन शिक्षण ही इंटरनेट वापरून संगणक, मोबाईल आणि लॅपटॉप यांसारख्या इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांद्वारे कौशल्ये आणि ज्ञान मिळवण्याची प्रक्रिया आहे. शिक्षणाची ही पद्धत शिक्षकांना किंवा मार्गदर्शकांना संबंधित कौशल्ये आणि ज्ञान प्रदान करून विद्यार्थ्यांना अधिक लवचिक आणि कार्यक्षमतेने शिक्षण घेण्यास मदत करते.

जे विद्यार्थी विविध कारणांमुळे वर्गात उपस्थित राहू शकत नाहीत, ते ऑनलाइन शिक्षणाद्वारे स्वतःच्या ठिकाणी व सवडीनुसार शिकू शकतात. हा दृष्टिकोन तंत्रज्ञानाच्या आव्हानांवर मात करून २४ तास अभ्यासासाठी सुविधा देतो. ऑनलाइन शिक्षणाला अलीकडच्या काळात महत्त्व प्राप्त झाले आहे. अनेक व्यक्ती विविध अभ्यासक्रमांमध्ये प्रवेश घेऊन त्यांच्या व्यावसायिक विकास करत आहेत. यासाठी स्कूल ऑफ डिजिटल एज्यूकेशन सातत्याने प्रयत्नशील आहे.

शिक्षणक्रमाविषयी माहिती :

आजच्या आधुनिकीकरणाच्या युगात मोठ्या प्रमाणावर वीज, पाणी आणि अन्न संसाधनांची कमतरता भासत आहे. शहरीकरणामुळे शेतीमध्ये रासायनिक खते व किटकनाशके यांचा वापर वाढला आहे. वाढत्या लोकसंख्येसाठी पोषक व रसायनमुक्त अन्न उपलब्ध करणे, हे एक मोठे आव्हान आहे. रासायनिक खतांचा आणि कीटकनाशकांचा वापर वाढत चालला आहे, ज्यामुळे मातीचे प्रदूषण, जलप्रदूषण आणि पर्यावरणीय असंतुलन निर्माण होऊ शकते. परसबागेमध्ये जैविक शेती पद्धतींचा वापर केला जातो, ज्यामुळे पर्यावरणावर होणारा नकारात्मक प्रभाव कमी होतो. परसबागेमध्ये घराच्या आवारातच ताज्या भाज्या, फळे आणि औषधी वनस्पतींचे उत्पादन करता येते. शहरी भागांमध्ये पाणी संकट गंभीर बनत आहे. परसबागेमध्ये जलसंचय आणि वॉटर हर्वेस्टिंग तंत्रांचा वापर करून पाणी वापराचे व्यवस्थापन करता येते. तसेच, कमी पाणी लागणाऱ्या पिकांची निवड करून पाण्याचा बचत होऊ शकते. ताज्या भाज्या व फळांचे उत्पादन घरच्या अंगणातच करता येते, ज्यामुळे अन्नाच्या खर्चात बचत होते. तसेच, जे अतिरिक्त उत्पादन मिळवता येईल, ते विक्री करून

आर्थिक उत्पन्न मिळवता येते. शहरी जीवनशैलीमुळे लोकांमध्ये मानसिक तणाव वाढला आहे. परसबागेमध्ये काम करणे हे मानसिक आरोग्य सुधारण्यास मदत करते. ताज्या भाज्या आणि फळांचा उपयोग आरोग्याला फायदेशीर ठरतो. तसेच, शुद्ध हवा, हरित वातावरण आणि कामामध्ये सक्रिय सहभाग या सर्व गोष्टी शारीरिक आणि मानसिक आरोग्याला चालना देतात. परसबागांमुळे शहरी क्षेत्रातील हरित क्षेत्र वाढविण्यात मदत होरते. या बागांमुळे शहरी भागातील हवामान अधिक शुद्ध आणि ताजे होऊ शकते. परसबाग स्थिर आणि दीर्घकालीन अन्न उत्पादनासाठी उपयुक्त असल्याने शाश्वत शेती पद्धतीचा एक भाग म्हणून त्याकडे पाहिली जात आहे. यामुळे नैसर्गिक संसाधनांचे संरक्षण होते आणि उत्पादन प्रणाली अधिक टिकाऊ बनते. शहरीकरण, पर्यावरणीय संकट, पाणी बचत आणि अन्न सुरक्षा यासाठी परसबाग एक उत्तम उपाय आहे. परसबागेतून आपण अधिक पर्यावरणपूरक, शाश्वत आणि आरोग्यदायक जीवनशैली निर्माण करू शकतो. वरील सर्व बाबींचा विचार करून आणि पर्यावरण संवर्धनाचे ध्येय डोळ्यासमोर ठेऊन विद्यापीठामार्फत परसबाग प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम सुरु करण्यात आला आहे.

परसबाग प्रमाणपत्र शिक्षणक्रम (C204)

शिक्षणक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

- परसबागेची संकल्पना स्पष्ट करणे.
- परसबागेची गरज व महत्व स्पष्ट करणे.
- परसबाग विकसनाचे कौशल्य विकसित करणे.
- परसबाग विकसनाच्या पद्धती स्पष्ट करणे.
- परसबाग मूल्यमापन प्रक्रिया माहिती करून देणे.

प्रवेश पात्रता :

(अ) १२ वी उत्तीर्ण अथवा कोणत्याही शाखेतून समकक्ष परीक्षा उत्तीर्ण

(12th Pass or passed equivalent examination in any discipline.)

(ब) लक्षगट : शिक्षक अथवा परसबागेची आवड असणाऱ्या व्यक्ती

(Target Group : Teacher or Someone who interested in PARASBAG)

प्रवेश क्षमता :

प्रवेशासाठी पात्र उमेदवारांना 'प्रथम येणाऱ्यास प्रथम प्राधान्य' या तत्वावर प्रत्येक अभ्यासकेंद्रावर ५० विद्यार्थी याप्रमाणे प्रवेश देण्यात येतील.

शिक्षणक्रमाची संरचना :

- ❖ शिक्षणक्रमाचे स्वरूप : व्यावसायिक
- ❖ एकूण श्रेयांक : १६
  (तात्विक : ०८ श्रेयांक आणि प्रात्यक्षिक : ०८ श्रेयांक)
- ❖ एकूण अध्ययन तास : ५२०
- ❖ संपर्क सत्रे : ०६ दिवस (३० तास)

❖ **अभ्यास विषय :**

- परसबाग: संकल्पना व स्वरूप (PRS001) (०४ श्रेयांक)
- परसबागेची पूर्वतयारी व विकसन (PRS002) (०४ श्रेयांक)
- प्रात्यक्षिक पुस्तिका - (PRS003) (०४ श्रेयांक) - एकूण १२ प्रात्याक्षिके
- परसबाग प्रकल्प (०४ श्रेयांक)
- मौखिक परीक्षा

अ.क्रं.	कोर्सचे नाव	CA	UA	एकूण
१	परसबाग: संकल्पना व स्वरूप	३०	७०	१००
२	परसबागेची पूर्वतयारी व विकसन	३०	७०	१००
३	प्रात्यक्षिक पुस्तिका	२००	--	२००
४	परसबाग प्रकल्प निरीक्षण	१००	--	१००
५	मौखिक परीक्षा	१००	--	१००
एकूण गुण		**४६०**	**१४०**	**६००**

(मूल्यमापन पद्धती या मुद्या अंतर्गत मूल्यमापनाची सविस्तर माहिती देण्यात आली आहे.)

शिक्षणक्रमाचा कालावधी : कमीत कमी ०६ महिने व जास्तीत जास्त १२ महिने

माध्यम : सदर शिक्षणक्रमाचे माध्यम मराठी राहील. सर्व अध्ययन साहित्य मराठी भाषेत उपलब्ध राहील.

शिक्षणक्रम शुल्क :

अ. क्रं.	शुल्कांचा तपशील	शुल्काची रक्कम (रू)
१	अनिवार्य शुल्क	**४४०**
२	शैक्षणिक शुल्क	**९२०/-**
३	विद्यार्थी सहायता केंद्र शुल्क	**९३०/-**
४	परीक्षा शुल्क	**३६०/-**

अनिवार्य शुल्काचे विवरण :

अ.क्रं.	शुल्क तपशील	शुल्काची रक्कम (रू)
१	पात्रता शुल्क	१००/-
२	ई-सुविधा शुल्क	७०/-
३	ओळखपत्र शुल्क	१०/-
४	माहितीपुस्तिका शुल्क	५०/-
५	नोंदणी शुल्क	२००/-
६	Alumani	१०/-
एकूण		**४४०/-**

संपर्क सत्र उपस्थिती :

सदर शिक्षणक्रमासाठी ०६ महिन्याच्या कालावधीत प्रत्येकी ०२ दिवसांची ०३ संपर्कसत्रे आयोजित करण्यात येतील. संपर्कससत्रांसाठी प्रत्येक अध्ययनार्थीची ८० % उपस्थिती असणे आवश्यक आहे.

अध्ययन साहित्य :

१) परसबाग: संकल्पना व स्वरूप
२) परसबागेची पूर्वतयारी व विकसन
३) प्रात्यक्षिक पुस्तिका

मूल्यमापन पद्धती :

१) सदर शिक्षणक्रमाची दोन अभ्यास विषयांची प्रत्येकी १०० गुण याप्रमाणे २०० गुणांची अंतिम लेखी परीक्षा घेण्यात येईल.
२) दोन अभ्यास विषयांचे प्रत्येकी १०० गुण याप्रमाणे २०० गुणांची अंतर्गत प्रात्यक्षिके व अंतर्गत कार्य असेल.
३) शिक्षणक्रमाच्या अंतिम टप्प्यात अध्ययनार्थ्यांनी विकसित केलेल्या परसबाग प्रकल्पाचे निरीक्षणानंतर १०० पैकी गुण दिले जातील.
४) शिक्षणक्रमाची मौखिक परीक्षा १०० गुणांची असेल.

अ.क्रं.	कोर्सचे नाव	श्रेयांक	CA		UA		एकूण	
			Min	Max	Min	Max	Min	Max
१	परसबाग: संकल्पना व स्वरूप	०४	१२	३०	२८	७०	४०	१००
२	परसबागेची पूर्वतयारी व विकसन	०४	१२	३०	२८	७०	४०	१००
३	प्रात्यक्षिक पुस्तिका	०४	१००	२००	--	--	१००	२००
४	परसबाग प्रकल्प निरीक्षण	०४	५०	१००	--	--	५०	१००
५	मौखिक परीक्षा	--	५०	१००	--	--	५०	१००
एकूण गुण		**१६**	**२२४**	**४६०**	**५६**	**१४०**	**२८०**	**६००**

उत्तीर्णतेचे नियम :

अंतिम लेखी परीक्षेत कमीत कमी ४० % गुण आणि अंतर्गत मूल्यमापन कार्य, प्रात्याक्षिके, परसबाग प्रकल्प निरीक्षण व मौखिक परीक्षा यामध्ये प्रत्येकी ५० % गुण संपादन करणे आवश्यक राहील.

विभागीय केंद्र :

१. अमरावती :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे अमरावती विभागीय केंद्र, वलगाव रोड, पोस्ट व्ही. एम. व्ही. अमरावती - ४४४६०४. फोन नं: (०७२१) २५३१४४५, २५३१२१०

२. छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद) :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे संभाजीनगर विभागीय केंद्र, सर्व्हे नं. ४१, सैनिकी मुलांच्या वसतिगृहाच्या पूर्वेस, नंदनवन कॉलनी, छावणी, छत्रपती संभाजीनगर (औरंगाबाद): ४३१००२. फोन नं: (०२४०) २३७१०७७, २३७१०६६, २३७१०८८

३. मुंबई :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे मुंबई विभागीय केंद्र, द्वाराः जगन्नाथ शंकरशेठ म. न. पा. ची मराठी शाळा, दुसरा मजला, फ्रेअर ब्रीज (साऊथ), नाना चौक, ग्रँट रोड (प.) मुंबई ४०० ००७. फोन नं: (०२२) २३८७४१८०, २३८७४१८७, २३८७४१७७

४. नागपूर :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे नागपूर विभागीय केंद्र रावबहादूर डी., लक्ष्मीनारायण बंगला, विद्यापीठ क्रीडा परिसर, लॉ कॉलेज कॅम्पस, रवीनगर चौक, नागपूर- ४४० ००१. फोन नं: (०७१२) २५५३७२४, २५५३७२५

५. नाशिक :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे नाशिक विभागीय केंद्र, नाशिक महानगरपालिकेची जुनी इमारत, दुसरा मजला, नवीन पंडित कॉलनी नाशिक ४२२००२. फोन नं: (०२५३) २३१७०६३

६. पुणे :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे पुणे विभागीय केंद्र, शाहीर अण्णाभाऊ साठे प्रशालागृह, महापालिका शाळा क्र.५ (मुलांची), ६५४, सदाशिव पेठ हौदासमोर, कुमठेकर मार्ग, पुणे ४११०३०. फोन नं: (०२०) २४४५७९१४

७. कोल्हापूर :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे कोल्हापूर विभागीय केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ परिसर, पोस्ट ऑफीसजवळ, विद्यानगर, कोल्हापूर - ४१६००४. फोन नं: (०२३१) २६०७०२२

८. नांदेड :

य. च. म. मुक्त विद्यापीठाचे नांदेड विभागीय केंद्र, स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठाजवळ, नांदेड - ४२१६०६. फोन नं: (०२३१) २६०७०२२

अधिक माहितीसाठी संपर्क :

१. माहितीपुस्तिका, प्रवेश अर्ज, विद्यार्थी सहाय्यता केंद्र अडचणी

- संचालक, विद्यार्थी सेवा विभाग, नाशिक
- नोंदणी प्रमुख, नोंदणी कक्ष, नाशिक
- विभागीय संचालक, संबंधित विभागीय केंद्र

२. अभ्यासक्रम (विषय) यांतील अडचणी :

- संचालक, स्कूल ऑफ डिजिटल एज्युकेशन : E-mail : dir_sol@ycmou.ac.in
- शिक्षणक्रम समन्वयक :
  डॉ. वसुदेव व्ही.राऊत - मो. क्रं. : ९९६०९६४३८१,
  E-mail : prtrc_coordinator1@ycmou.ac.in

३. नोंदणी, नोंदणी क्रमांक, पत्ताबदल, केंद्रबदल :

- नोंदणी प्रमुख, नोंदणी कक्ष, नाशिक, दूरध्वनी (०२५३) २२३१४७५
  ई-मेल: nondani@ycmou.digitaluniversity.ac

४. परीक्षा, परीक्षा अर्ज, परीक्षा क्रमांक, निकाल, पदवी प्रमाणपत्र :

- परीक्षा नियंत्रक, परीक्षा विभाग, दूरध्वनी २२३०७१६ (०२५३)
  ई-मेल: coe@ycmou.digitaluniversity.ac

५. अध्ययन-साहित्य, पुस्तके, कार्यपुस्तिका :

- भांडार व्यवस्थापक, भांडार व जावक कक्ष, दूरध्वनी (०२५३) २२३०१०७

तक्ता क्रमांक १ : अभ्यासकेंद्र यादी

अ. क्रं.	विभागीय केंद्र	केंद्र संकेतांक	अभ्यासकेंद्राचे नाव व पत्ता	पत्र व्यवहारासाठी अभ्यासकेंद्राचा संपूर्ण पत्ता
१	अमरावती	1404A	Government College of Education, Yavatmal	Government College of Education, Godhani Road, Umarsara Yavatmal 445001
२	अमरावती	1302A	शासकीय अध्यापक महविद्यालय, बुलढाणा	प्राचार्य , शासकीय अध्यापक महविद्यालय, बुलढाणा, चिखली रोड, देवीच्या मंदिराजवळ, बुलढाणा, ता.जि.बुलढाणा, - ४४३००१
३	अमरावती	1250A	श्री शिवाजी शिक्षण महाविद्यालय, अमरावती	श्री शिवाजी शिक्षण महाविद्यालय अमरावती,पंचवटी चौक,शिवाजी नगर, अमरावती.444603
४	अमरावती	15101	Late Ku. Archanatai Chavan Arts, Commerce & Shri Manoharrao Naik Science College, Kondala Mahali	At - Kondala Mahali, Post - Tandali ,Tq, Dist - Washim
५	अमरावती	14107	Mungasaji Maharaj Mahavidyalayalya, Darwha, Dist - Yavatmal	Mungasaji Maharaj Mahavidyalayalya, Darwha, Dist - Yavatmal, Pin Code - 445202
६	अमरावती	1471A	Marotrao Wadafale Krushi Mahavidhylaya, Yavatmal	Jam Road, Mungasaji Nagar, Yavatmal
७	अमरावती	1399A	Pranjal Arts Commerce Science Mahavidyalaya	Nandura road Near gramin bank Motala, Tq - Motala, Dist - Buldana, Pin- 443103
८	अमरावती	13193	इंदुमती अविनाश जाधव बहुउद्देशीय प्रतिष्ठान, मोताळा द्वारा संचालित, प्रांजल नॉलेज हब, मोताळा, ता - मोताळा, जि - बुलढाणा	मु. पो. - मोताळा, तालुका - मोताळा, जिल्हा - बुलढाणा
९	अमरावती	13194	प्रांजल नॉलेज हब, धामणगाव बढे	मु. पो. , धामणगाव बढे, तालुका - मोताळा, जिल्हा - बुलढाणा
१०	अमरावती	13195	प्रांजल नॉलेज हब, दाताळा	मु. पो. दाताळा, तालुका - मलकापूर, जिल्हा - बुलढाणा
११	अमरावती	13196	प्रांजल नॉलेज हब, शेंबा, तालुका नांदुरा जिल्हा बुलढाणा	मु. पो. शेंबा ,तालुका - नांदुरा, जिल्हा - बुलढाणा
१२	अमरावती	13197	प्रांजल नॉलेज हब, मलकापूर	मु. पो. मलकापूर, तालुका - मलकापूर, जिल्हा - बुलढाणा 443101
१३	अमरावती	13198	प्रांजल नॉलेज हब, सुंदरखेड	मु .पो सुंदरखेड ता- बुलढाणा , जि- बुलढाणा पिन - ४४३००२
१४	अमरावती	13199	प्रांजल नॉलेज हब बुलढाणा	मु.पो.ता-बुलढाणा , जि- बुलढाणा पिन- 443002

१५	अमरावती	11144	श्री संत तुकाराम महाराज महाविघालय किनखेज (पूर्णा) ला अकोट जि अकोला	किनखेड (पूर्णा), ता - अकोट, जि - अकोला 444111
१६	छत्रपती संभाजीनगर	21210	Madhavrao Patil Kalatre College of Arts, Commerce & Science College	Borgaon Bazar, Ta. Sillod, Dist. Chhatrapati Sambhajinagar - 431113
१७	मुंबई	31139	Secondary Training College, Mumbai	Secondary Training College Mumbai, Dhobi talab, 3 mahapalika Marg, Mumbai
१८	मुंबई	7463A	Shri. S. K. P. College of Education, Devgad, Sindhudurg	Shri. S. K. P. College of Education Devgad, Sindhudurg, Pin - 416613
१९	नागपूर	4501A	Swavalambi College of Education, Wardha	Dhantoli, Near Gangasagar Water Tank, Wardha
२०	नागपूर	42112	Gangabai Talmale Arts, Commerce and Science College Bramhapuri, Dist- Chandrapur	Near Alankar Talkies, Armori Road, Kapil Wastu Nagar Bramhapuri, Dist- Chandrapur - 441206
२१	नागपूर	4309A	Karmaveer Dadasaheb Deotale Mahavidyalaya, Chamorshi	Karmaveer Dadasaheb Deotale College Chamorshi, Tq - Chamorshi, Dist - Gadcihroli, Pin 442603
२२	नाशिक	54507	Samarth Shikshanshastra Mahavidyalay, Satpur, Nashik	Samarth Sankul, Katkade Nagar, Ashok Nagar, Satpur, Nashik
२३	नाशिक	5527A	Jijamata College of Education,Nandurbar	जिजामाता शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, फार्मसी कॉलेज शेजारी, वाघोदा रोड, नंदुरबार
२४	नाशिक	54356	Motiwala College Of Educational Sciences, Nashik	Motiwala Nagar, Gangapur Satpur Link Road, Via Ashok Nagar, Gangapur, Nashik - 422012
२५	पुणे	65116	STBSSV College Of Education, Madha	Shikshanshastra Mahavidyalya, Madha, Dist - Solapur
२६	पुणे	6502A	D. P. B. Dayanand College of Education, Solapur	Dayanand Nagar, Ravivar Peth, Solapur - 413002
२७	पुणे	62101	Bharatiya Jain Sanghatana's Arts Science	Bharatiya Jain Sanghatana's Arts Science And Commerce College, Wagholi, Pune - 412207
२८	पुणे	62546	Harakchand Raichand Bafna D.Ed. College	Near Tehasil Office Vadgaon, Tq - Maval, Dist - Pune, Pin - 412106
२९	पुणे	62379	ग्रामोन्नती मंडळाचे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, नारायणगाव, पुणे	ग्रामोन्नती मंडळाचे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, वारूळवाडी, नारायणगाव, ता. जुन्नर, जि .पुणे. ४१०५०४
३०	पुणे	62547	श्री शिवाजी शिक्षण प्रसारक मंडळाचे, शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, सासवड, पुणे	त्रिशूल हौसिंग सोसायटी, युनियन बँकेच्या समोर , सासवड, ता. पुरंदर, जि. पुणे - ४१२३०१
३१	कोल्हापूर	72173	Ishwarrao More Patil Art Commerce And Science Womans College, Dighanchi	At post- Dighanchi, Tq - Atpadi, Dist - Sangli
३२	नांदेड	8416A	Vasantrao Naik B.Ed. College, Shirur Tajband	At. Post. Shirur Tajband, Tal. Ahmedpur, Dist. Latur - 413514
३३	नांदेड	84145	SVSPM, Swami Vivekanand College of Education, Udgir, Dist. Latur	SVSPM, Swami Vivekanand College of Education, Survey No.184, Jalkot Road, Bodhan Nagar, Udgir., Dist. Latur -413512

****